

परमेष्ठे च यच्छ्रेयः पुत्रतनु कर्म आचर ॥
यथा आघां प्रयास्य यथा कीर्तिर्भवेत्तव ॥
यथा नापयशीयोगस्तथा कुरु महामते ॥
एतदर्थं श्रियं दीर्घां काङ्क्षन्तं पुरुषोत्तमाः ॥
येनैति हि यद्वैष्णवकं निवसन्ति सुनिर्वृताः ॥
उद्धो ज्ञातिगुणा विप्रः कीर्त्तिश्च यशसा सह ॥

तस्माद्यथा ते निवसन्ति पुत्र-
राज्यस्थितस्तेह कुलोत्तमाद्याः ॥

तथा यतस्मान्नसत्त्वचेष्टया
यथा यशस्वी भवितासि लोके ॥

भूम्यां सदा ब्राह्मणभूषितायां
जेजान्वितायां दृढवापितायाम् ॥

शुश्रूषणासक्तसमुद्भवयां
ऋद्धिं प्रयान्तीह नराधिपेन्द्राः ॥

तस्माद्विजाग्र्याः श्रुतिशास्त्रयुक्ता
नराधिपान्ति प्रतियाजयन्ति ॥

दिव्यैर्यजन्तु क्रतुभिर्दिव्येन्द्रा
यज्ञाभिधूमो न वृषस्य शान्तिः ॥

नपोऽध्ययनसम्पन्ना याजनाध्यापने रताः ॥
सन्तु विप्रा बन्धे पूण्यास्तोऽनुज्ञामवाप्य हि ॥

स्वाध्याययज्ञनिरता दातारः शस्त्रजीविनः ॥
जतिषाः सन्तु देवेन्द्र प्रजापालनधर्म्मिणः ॥

यज्ञाध्ययनसम्पन्ना दातारः कृषिकारिणः ॥
पाशुपाल्यं प्रकुर्वन्तु वैश्या विपिनजीविनः ॥

ब्राह्मणचक्षित्यविशं सदा शुश्रूषये रताः ॥
शूद्राः सन्तु सुरवेष्ट तवाज्ञाकारिणः सदा ॥

यदा वर्णाः स्वधर्म्मस्था भवन्ति दितिलेखरः ॥
धर्म्मवृद्धिस्तदा स्याद्दे धर्म्मवृद्धौ वृषोदयः ॥

तस्माद्वर्णा सधर्म्मस्थास्तथा काव्याः सदा बन्धे ॥
तद्वृद्धौ भवतो वृद्धिस्तद्वागौ हानिरुच्यते ॥

इत्थं वचः आद्य महासुरेन्द्रो
बलिं महात्मा स बभूव नृण्यीम् ॥

ततो यदाज्ञापयसे करिष्ये
इत्थं बलिः प्राह वचो महर्ध्वं ॥

इति वामने ७१ अध्यायः ॥ * ॥

अपि च ।

“एवं दत्त्वा ततो राज्यं ऋद्धिं चाप्राय धर्म्मवित् ॥
उवाच मधुरं वाक्यं पुत्रं पुत्रवतां वरः ॥

राज्यस्तेनापि ते पुत्र कर्त्तव्यं श्रेष्ठ तन्मम ॥
यदीच्छेत् परमं धर्म्मं पितृणां तारणं तथा ॥

दातव्योऽस्मिन् कर्त्तव्या हतथा परदारिकाः ॥
बालवाताश्च हन्तया हन्तया स्त्रीविघातकाः ॥

मा लोभं परदयेषु अन्यायोपार्जितेषु च ॥
न चिरं तिष्ठते कापि सर्वे मान्याः कदाचन ॥

रक्षणीयश्च ते देशः कुलन्यायवशार्जितः ॥
निर्वोदयुक्तेन स्यात्तथ्यमन्वावचनं कुरु ॥

अमात्यो यदचो ब्रूयात् पुत्र कार्ये विमर्शनम् ॥
अवश्यमेव कर्त्तव्यं शरीरपरिरक्षणम् ॥

प्रजा येन प्रमोदन्ति येन तुष्यन्ति ब्राह्मणाः ॥
एवं ते पुत्र कर्त्तव्यं मम प्रियहितेविणा ॥

सप्त यवनं वर्ज्येत दोषो राजस्तु तन्महत् ॥
येषु राजा विनश्यते सन्त्यतोऽपि महादुतिः ॥

वञ्जयेत् सुरापानं नृगया वर्जयेत् सदा ॥
वाक्यं कृत्वा न वक्तव्यं दृष्टा यावत् कदाचन ॥

राजगुप्तं न वक्तव्यं दूतभेदं विवर्जयेत् ॥
वर्जयेदतिपात्रव्यं अयद्विज्ञं समागमम् ॥

अर्थदूषणकश्चैव न कर्त्तव्यं कदाचन ॥
अमात्यं नाप्रियं ब्रूयाद्यदीच्छेद्राजकर्मणि ॥

नाहं निवारणीयस्तं गमनाय पथे स्थितः ॥
एतन्मै क्रियतां शीघ्रं यदीच्छसि मम प्रियम् ॥

ततः पितृव्यं च श्रुत्वा राजपुत्रो यशस्विनः ॥
उभौ तु पादौ संयुज्य कारुण्यं प्रत्युवाच तम् ॥

इत्यादि श्रीवराहपुराणे भगवच्छास्त्रे श्रीकरवे
तीर्थमाहात्म्ये आदित्यवरप्रदाननृगजन्मको-

पाख्यानं नामाध्यायः ॥ * ॥
अन्यच्च ।

मनुरवाच ।

“राज्ञोऽभिषिक्तमाश्रय्य किं कृत्यतमं भवेत् ॥
एतत् सर्वं समाचक्षुः सम्यग्विति यतो भवान् ॥

मत्स्य उवाच ।

अभिवेकाद्भिरसौ राज्ञा राजीवलोचन ॥
सहायावरणं कार्यं तत्र राज्यं प्रतिष्ठितम् ॥

यदस्यास्तपसं कर्म तदप्येकेन दुष्करम् ॥
पुरुषेणासहायेन किमु राज्यं महत् पदम् ॥

तस्मात् सहायान् वरयेत् कुलीनान् वृषतिः
स्वयम् ॥

शूरान् कुलीनान् जातीयान् बलयुक्तान् श्रिया-
न्वितान् ॥

रूपसत्त्वगुणोपेतान् सम्मतान् क्षमया युतान् ॥
क्षेत्रक्षमान् महोत्साहान् धर्म्मज्ञानं प्रियं-
वदान् ॥

हितोपदेशकालज्ञानं स्वामिभक्तान् यशो-
र्धिनः ॥

एवंविधान् सहायांश्च शुभकर्मसु योजयेत् ॥
गुणहीनानपि सदा विज्ञाय वृषतिः स्वयम् ॥

कर्मस्त्वेव नियुज्येत यथायोग्येषु भारत ॥
कुलीनः श्रीलसम्पन्नो धनुर्वेदविशारदः ॥

हस्तिशिख्याश्च शिखासु कुशलः शस्त्रभाषणः ॥
निमित्ते शुक्रजज्ञाने वक्ता चैव चिकित्सिते ॥

क्षेत्रज्ञः कर्मणा शूरस्तथा क्षेत्रज्ञो ऋषुः ॥
यूहत्वविधानज्ञः फलगुसारविशेषवित् ॥

राज्ञा सेनापतिः कार्यो ब्राह्मणः चक्षुर्यो
यथा ॥

प्रांशुः सूरूपो दक्षश्च प्रियवादी न चोद्धतः ॥
चित्रग्राहश्च सर्वेषां प्रतीहारो विधीयते ॥

यथोक्तवादी दूतः स्यादेशभाषाविशारदः ॥
शक्तः क्षेत्रज्ञश्चो वाग्मी देशकालविभाषितः ॥

विज्ञातदेशकालश्च दूतः स्यात् स महोद्धतः ॥
वक्ता नयस्य यः काले स दूतो भूपतेर्भवेत् ॥

प्रांशवो व्यायताः शूराः दृढभक्ता निराकुलाः ॥
राज्ञा तु रक्षिणः कार्योः सदा क्षेत्रज्ञश्च

हिताः ॥

अनाहार्योऽवृष्टसंघ दृढभक्तिश्च पार्थिवे ॥
तान्मूलधारी भवति नारी वाचय तद्गुणा ॥

याद्गुण्यविधितस्तज्ज्ञो देशभाषाविशारदः ॥
सन्निविग्नहिकः कार्यो राज्ञा नयविशारदः ॥

आयस्यज्ञो लोकज्ञो देशीत्यतिविशारदः ॥
क्षणाक्षतज्ञो भृत्यानां ज्ञेयः स्यादेश रक्षिता ॥

सुरूपस्तवणः प्रांशुर्दृढभक्तिः कुलोद्धतः ॥
शूरः क्षेत्रज्ञश्चैव खड्गधारी प्रकीर्तितः ॥

शूरश्च बलयुक्तश्च गजान्धरयकौविदः ॥
धनुर्धारी भवेद्राज्ञः सर्वक्षेत्रज्ञश्च शुचिः ॥

निमित्तशुक्रजज्ञानश्च यशसाविशारदः ॥
हयायुर्वेदतत्त्वज्ञो भूविभागविशेषवित् ॥

स्वामिभक्तो महोत्साहः सर्वभाषा प्रियवदः ॥
बलानलज्ञो रथिकः स्थिरदृष्टिः प्रियवदः ॥

शूरश्च क्षतविदाश्च सारथिः परिकीर्तितः ॥
अनाहार्यः शुचिर्दक्षश्चिकित्सितविदांवरः ॥

सूदशास्त्रविशेषज्ञः सूदाध्यक्षः प्रशस्यते ॥
सूदशास्त्रविधानज्ञाः पराभेदाः कुलोद्धताः ॥

सर्वे महानसे धार्या लुप्तक्षेत्रनखा जनाः ॥
समः शत्रौ च मित्रे च धर्म्मशास्त्रविशारदः ॥

विप्रसुखः कुलीनश्च धर्म्माधिकरणो भवेत् ॥
कार्यास्तथाविधास्तत्र द्विजसुखाः सभासदः ॥

सर्वदेशाक्षराभिज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः ॥
लेखकः कथितो राज्ञः सर्वोधिकरणेषु वै ॥

श्रीर्षोपितान् सुचम्यूर्णान् समश्रेणिगतान्
समान् ॥

अक्षरान् वै लिखितुं यस्तु लेखकः स वरः स्मृतः ॥
उपायवाक्यकुशलः सर्वशास्त्रविशारदः ॥

बड्धवक्ता चाल्पेन लेखकः स्यादभृगूत्तम ॥
वाक्याभिप्रायतत्त्वज्ञो देशकालविभागवित् ॥

अनाहार्यो वृष भक्तो लेखकः स्यादभृगूत्तम ॥
पुरुषान्तरतत्त्वज्ञाः प्रांशवश्चाप्यलोनुपाः ॥

धर्म्माधिकरणे कार्यो जनाज्ञानकरा नराः ॥
एवंविधास्तथा काव्या राज्ञा दौवारिका जनाः ॥

लोहवस्त्राजिनादीनां रत्नानाश्च विधानवित् ॥
विज्ञाता फलगुसारानामनाहार्यः शुचिः सदा ॥

निपुणश्चाप्रमत्तश्च धनाध्यक्षः प्रकीर्तितः ॥
आयदारेषु सर्वेषु धनान्यस्यसमा नराः ॥

अयदारेषु च तथा कर्त्तव्या एषिर्वीक्षिता ॥
परम्परागतो यः स्यादष्टाङ्गो तु चिकित्सिते ॥

अनाहार्यः स वैद्यः स्यादहर्म्माश्च कुलोद्धतः ॥
प्राणाचार्यः स विज्ञेयो वचनं तस्य भूतजः ॥

राजन् राज्ञा सदा कार्यं यथाकार्यं पृथग्-
जनेः ॥

हस्तिशिखाविधानज्ञो वनजातिविशारदः ॥
क्षेत्रक्षमस्तथा राज्ञो गजाध्यक्षः प्रशस्यते ॥

एतैरेष गुणैर्युक्तः स्वासनश्च विशेषतः ॥
गजारोहो नरेन्द्रस्य सर्वकर्मणि शस्यते ॥

हयशिखाविधानज्ञश्चिकित्सितपारगः ॥
अनाध्यक्षो महोभर्त्तुः स्वासनश्च प्रशस्यते ॥

अनाहार्यश्च शूरश्च तथा प्राज्ञः कुलोद्धतः ॥
दुर्गाध्यक्षः स्मृतो राज्ञ उदयुक्तः सर्वकर्मसु ॥

वास्तुविद्याविधानज्ञो लघुहस्तो जितश्रमः ॥
दीर्घदर्शो च शूरश्च स्वपतिः परिकीर्तितः ॥